

Yusuf Ziya SÖYLEMEZ

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Bölümü, Malatya,
Türkiye

Department of History, İnönü
University, Institute of Social
Sciences, Malatya, Turkey

Gaznelilerin Sistan Hâkimiyeti

Sistan Rule of Ghaznavids

Öz

Tarihin en erken devirlerinden itibaren Asya kıtasının farklı bölgelerinde pek çok siyasi teşekkülle varlıklarını sürdüren Türkler, X. yüzyılda Gazne merkez olmak üzere bugünkü Afganistan ve çevresinde Gazneliler Devleti'ni kurmuşlardır. Kısa sürede Horasan'dan Hindistan'a kadar yayılarak bölgenin en büyük gücü haline gelen Gaznelilerin hâkimiyetleri altına aldıkları önemli noktalardan biri de Sistan'dır. Önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Sistan, tarihi süreç içerisinde pek çok hâkimiyetin kontrolü altına girmiş olup bahse konu dönemdeki ilk münasebetler Samanoğulları vasıtası ile başlamıştır. Başlangıçta Samanilerin hâkimiyeti altında olan Sistanlılar, Saffarilerin yönetimi altına geçince bu durumdan memnun olmadıkları için Gazneli Sebük Tegin'in yardımına başvurmuşlardır. Sonraki süreçte ise Sebük Tegin'in oğlu Sultan Mahmud döneminde Gazneli Devleti'nin Ceyhun'un güneyindeki en önemli güç haline gelmesiyle Sistan, Saffari lideri Emir Halef'ten alınarak Gazneli hâkimiyetine dâhil edilmiştir. Bu dönemde Sultan Mahmud'un kardeşi Nasr'ın idaresine verilen Sistan, daha sonra da Gazneli valileri tarafından yönetilmiştir. Bu süreç içerisinde Sistan da pek çok isyan gerçekleşmişse de halkın ve yöneticilerin desteğiyle bu isyanlar bastırılarak Sultan Mesud dönemine kadar Gazneliler adına hutbe okunmuştur. Fakat Sultan Mesud döneminde başlayan Selçuklu tehdidi karşısında Sistan'daki Gazneli hâkimiyeti zayıflarken 1040 Dandanakan Savaşının ardından da bölge tamamen Selçuklu idaresine geçmiştir. Musa Yabgu idaresi altındaki Sistan'da ahali Selçuklu yönetimine karşı isyan ederken bu fırsatı değerlendirmek isteyen Gazneli Sultanı Abdulreşid, bölgeyi tekrar ele geçirmek istemişse de Selçukluların başarısı karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazneli, Horasan, Mahmud, Saffari, Sistan

ABSTRACT

Turks, who continued their existence with many political organizations in different parts of the Asian continent since the earliest periods of history, established the Ghaznavids State in today's Afghanistan and its surroundings, with Gazna being the center in the 10th century. Sistan was one of the most important points during Ghaznavids reign, which had stretched from Khorasan to India, and in a short period of time became the biggest power in the region. Sistan, which has an important geopolitical position, has been under the control of many dominions during the historical process. The first relations in the mentioned period started with Samanoğulları. In other words, when Sistan, which was under the rule of the Samanids at the beginning, came under the rule of the Saffaris, they revolted with the help of Sebük Tegin since they were not satisfied with the situation. Later, when the Ghaznavid State became the most important power in the south of Ceyhun during the reign of Sultan Mahmud, the son of Sebük Tegin, Sistan was taken from the Saffari leader Emir Halef and entered the sovereignty of Ghaznavids. In this period, Sistan, which was given to the administration of Sultan Mahmud's brother Nasr, was later governed by the governors of Gaznavi. Although many revolts took place in Sistan during this period, these rebellions were suppressed with the support of the people and the administrators. Meanwhile, sermon was read in the name of the Ghaznavids until the reign of Sultan Mesud. However, the Ghaznavid dominance in Sistan weakened in the face of the Seljuk threat that started during the reign of Sultan Mesud, and after the Dandanakan War, which took place in 1040, the region was completely under the rule of the Seljuks. While the inhabitants of Sistan, under the rule of Musa Yabgu, rebelled against the Seljuk administration, Gazneli Sultan Abdulreşid, who wanted to take advantage of this opportunity, wanted to recapture the region but had to retreat in the face of the success of the Seljuks.

Keywords: Ghaznavids, Khorasan, Mahmud, Saffarid, Sistan

Giriş

Afganistan ve çevresi, çeşitli Türk boylarının tarihi süreç içerisinde gelip yerleşerek devlet kurdukları yerlerden biri olup söz konusu coğrafya X. yüzyılda Gazne merkez olmak üzere Gazneliler Devleti olarak anılacak olan yeni bir Türk devletine ev sahipliği yapmıştır. Gazneliler Devleti, kısa sürede Afganistan, Horasan ve Kuzey Hindistan'a kadar yayılarak bölgenin en büyük gücü haline gelirken Horasan'ın kilit noktalarından biri olan Sistan'da da varlığını kuvvetli olarak hissettirmiştir (Günay, 2007: 212; Roux, 2007: 197; Sevim & Merçil, 2014: 2013). Dünyanın en eski merkezlerinden biri olarak kabul edilen Sistan, elverişli coğrafi konumu sayesinde tarihin her devrinde doğu ve batı arasında siyasi sosyal ve kültürel bir ağ kurmuştur. Sahip olduğu bu stratejik konumu bölgeyi daima ön plana çıkarmıştır (Siegfried, 1990: 49).

Orta Farsçada "*Sakaların Ülkesi*" anlamını barındıran "*Sakastâna*" kelimesinden türeyen "*Sîstan*", Arapça'da "*Sicistan*"², Yunan ve Latin tarih ve coğrafya kaynaklarında ise "*Drangiana*" şeklinde adlandırılmıştır (Bosworth, 2000: 31). Horasan'ın güneyine konumlanması hasebiyle Şahname'nin de aralarında

Geliş Tarihi/Received: 03.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 25.04.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Yusuf Ziya SÖYLEMEZ
E-posta: soylemezusufziya@gmail.com

Atf: Söylemez, Y. Z. (2022). Gaznelilerin
Sistan Hâkimiyeti. *Turcology Research*,
74, 341-347.

Cite this article: Söylemez, Y. Z. (2022).
Sistan Rule of Ghaznavids. *Turcology
Research*, 74, 341-347.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

- 1 MÖ VI. yüzyılda günümüzdeki Taşkent ile Issık Göl arasında yerleşen Sakalar MÖ II. yüzyılın başlarında Hun baskısına boyun eğerek Türkistan'ın batısına yöneleceklerdir. Bir kısmı güneye inen Sakaların geriye kalan diğer grubu ise Ceyhun üzerinden, Merv-Herat yoluyla bugünkü Sicistan'a gelmiştir. Eski yazarların İskitler olarak sınıflandırdığı göçebe ve atlı kabileler, buraya "Sakastana" adını vereceklerdir. Sakalarından sonra Araplar da burayı "Sakastan" veya "Sicistan" olarak adlandırdı. (Rapson, 1955: 51).
- 2 Orta Çağ'da Kandahar'ın güneyinden İran'a kadar uzanan bölgeye "Sicistan" denilmektedir. (Durak, 2013: 2780).

olduğu eski dönem metinlerinde burası “gün ortası”, “öğlen vakti” manasına gelen “Zari ve Nîmrûz” kelimeleriyle tanıtılmıştır. Coğrafi tanımlamada erken İslami dönemlerde Sistan, genellikle Horasan’ın Cibal, Rey ve Fars’ın doğusunda fethedilen tüm toprakları içeren geniş ve aynı zamanda kötü tanımlanmış bölgesinin bir parçası olarak ifade edilse de Orta Çağ’da burası zaman zaman Kandehar’a kadar olan geniş sınırları kapsamaktaydı. Nimruz adı ise Sistan’a XI. yüzyıldan itibaren verilmiştir. “Şehr-i Suhte” ve “Kûh-i Hâce” bölgelerindeki harabelerde bulunan arkeolojik veriler buradaki yerleşik hayatın çok eskiye dayandığını göstermesi bakımından önemlidir. Gerşasb b. Esret tarafından kurulup, kadim bir yerleşim tarihine sahip olan Sistan, bölgenin en güçlü hâkimiyetlerinden Pers (MÖ.728-MÖ.549), Part (MÖ.247-MS.224) ve Sasanilerin (226-651) doğu sınırını teşkil etmiştir. Yine Hz. Osman(646-654) dönemindeki İslam fetihleriyle birlikte ise burası Arap-İslam ordularının yöneldiği bir merkez olmuştur. Ardından sırasıyla Tahiriler (821-873), Samaniler (875-999) ve Safarilerin (867-1003) yönetimi altına giren Sistan, bu dönemde büyük bir zenginlik ve refaha kavuşmuştur (Bosworth, 2000: 32; Marazi, 1998: 909; Tor, 2002: 29; Usta, 2007: 123).

Sistan, Saffariler³ ile Samanoğulları arasında mücadele sahası olan bir bölgeydi. Burası Ahmed b. İsmail’in iktidarı süresince yapılan iki seferin sonunda Samanoğullarının topraklarına dâhil edilmiştir. Ancak onun 914’de kendi gulamları tarafından öldürülüp yerine küçük yaşta ve de tecrübe bakımından da zayıf olan kardeşi II. Nasr’ın tahta geçmesiyle devlet idaresinde birtakım karışıklıklar meydana gelmişti. Bu dönemde askeri kumandanlar ve tahtta hak iddia edenlerin çıkarmış olduğu isyanlar Samanileri oldukça müşkül bir duruma düşürmüştür. Sistan halkı da bu durumu kendi lehine kullanarak Samanilerin egemenliğinden çıkmak için harekete geçmiş ve netice itibarıyla 914 senesinde Samani ordularının burayı terk etmesiyle de Emir Halef, Sistan’ı Saffarilerin hâkimiyetine dâhil etmiştir (Günay & Güngör, 2007: 282; Usta, 2007: 212; Yörükân, 2013: 372). Dönemin kaynakları bu bölgenin en büyük şehri olan Zerenc⁴’de önemli imaretler ve pazarlarla birlikte bir hastane kurulduğunu kaydetmiştir. Hatta Emir Halef’ten önce de Saffârî Emîri Amr b. Leys’in, Sistan’da bir saray ve “Sûk-ı Amr” diye anılan bir çarşı yaptırdığını da belirtmektedir (Özgülüdenli, 2009: 274; Tor, 2002: 313).

Emir Halef’in Sistan’daki hâkimiyeti ile ilgili bilgi veren kaynaklar onun buradaki varlığını güçlendirmesiyle her yıl Samanilere gönderdiği vergi ve birtakım hediyeleri kesmesinin Samanoğulları ile ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olduğunu bahsederken II. Nuh b. Mansur’un Hüseyin b. Tahir idaresindeki bir orduyu onun üzerine sevk ettiğini nakleder. Söz konusu ordunun Cüveyn’de Emir Halef ile yaptığı savaşı kaybetmesi üzerine Samaniler, Ebu Ali Simcuri’nin önderliğindeki yeni bir orduyu onun üzerine sevk etmişlerdi. Bu ordunun komutanı Gazneli Sebük Tegin⁵ ile temasa geçerse de netice itibarıyla Sistan’ın hâkimiyeti Emir Halef’le birlikte Saffarilere geçmiştir. (Haig, 1997: 60; Usta, 2007: 242). Emir Halef’in Tarih-i Sistan⁶’da yer alan ifadelerle göre “iç problemleri halletmesinin ardından hacca gittiği ve halife-yi bağlılığını bildirip kendisinden Sistan için sancak ile menşur aldıktan sonra Sistan’ın kalelerini ele geçirdiği” ifade edilmiştir. Ayrıca yönetimi ve bulunduğu konumu kesin bir şekilde sağlamlaştıran Emir Halef’in, kendi adına vergi toplanmasını da emrettiğini dönemin kaynakları aktarmaktadır (Tarih-i Sistan: 326).

Samanoğlu Devleti’nin dağılmasından sonra Halef b. Ahmed (963-1003) Sistan’da bağımsız bir hükümdar olmuştur. Aynı dönemde de Sebük Tegin (977-997) de Doğu Afganistan’da Gazne merkez olmak üzere güçlü bir askeri lider olarak ortaya çıkarak Gazneliler Devletini tesis etmişti (Bosworth, 1375: 37; Durak, 2000: 11; Milani, 2015: 126; Nazım, 1378: 22). Bu süre zarfında Emir Halef ile sınıır komşusu Sebük Tegin’in aralarındaki ilişkinin iyi olduğunu söyleyemez. Kaynakların ifadelerine göre Emir Halef, Sistan’ın asi valisi Hüseyin ile mücadelesini sürdürürken vali, Sebük Tegin’den yardım talep etmiştir. Sebük Tegin, Sistan’a doğru harekete geçerken ondan çekinen Emir Halef, gönderdiği elçiler vasıtasıyla onu övgü dolu cümlelerle sakinleştirirken hatırı sayılır miktarda vergi vermeyi kabul etmişti. Yapılan anlaşmanın ardından Emir Halef, Sebük Tegin’e “onun kâfir inancına sahip olmasından dolayı Hüseyin ile mücadeleye giriştiğini” belirtmesi üzerine Sebük Tegin tekrar Gazne’ye dönmüştü (Raza, 2006: 1299). Saffarilerin hâkimiyetindeki Sistan’da Emir Halef aracılığıyla Gaznelilerin ilk temaslarını kurması Sistan’ın tarihi sürecinde son derece önemli bir yer arz etmektedir. Bir süre sonra Sebük Tegin’in vefatıyla Gazneli idaresinde de bir takım iktidar problemleri meydana gelmişse de bu mücadelelerin sonucunda tahta Sultan Mahmud geçmiştir.

Bazı kaynaklarda 995’te, Utbi’de ise 998’de Gazneli Mahmud ile Emir Halef arasında ilişkilerin gerginleştiği görülmektedir. Taraflar arasında ilişkilerin gerginleşmesine Sultan Mahmud’un amcası Buğracuk’un bu dönemde 12.000 kişilik süvari ordusu ve filleriyle Buşenc’de iken Emir Halef’in oğlu Tâhir’in onu tuzağa düşürerek öldürmesi ve de onun yedi fili ile birlikte çok sayıda at, silah ile hazinesine el koymasının sebep olduğu nakledilmektedir. Utbi, ikili arasında geçen mücadeleyi şu şekilde özetlemektedir; “Bu mücadele esnasındaki ilk karşılaşmada Tahir yenilmiş kaçmıştı ancak Buğracuk zaferin kendisine verdiği hoşnutluk üzerine kendini eğlenceye vererek bolca içmişti. Bunu bir fırsat olarak gören Tahir onun sarhoş halinden istifade edip onu mağlup etmiş ve öldürmüştür” (Bayur, 1987: 139; Duman, 2000: 293; El-Utbi: 206). Yaşanan bu hadiselerin neticesinde taraflar arasındaki ilişkilerin kopma noktasına geldiği görülmektedir.

Yaşanan bu gelişmenin ardından Sultan Mahmud, Emir Halef’i cezalandırmak üzere 999’da büyük bir ordu ve fillerle onun üzerine harekete geçmiştir. O sıralarda Emir Halef, haremde Sipahbed kalesinde iken, oğlu Tahir ise ordusuyla Sistan’da bulunmaktaydı. Ani bir baskın ile kaleyi kuşatan Sultan Mahmud, yoğun mancınıklarla kalenin düşmesi için büyük gayret sarf etmiştir. Mahmud’un baskısına

3 Saffariler; Horasan ve Sistan’da Tahiriler’den sonra hâkimiyeti devralmışlardır. Yakub b. Leys es-Saffar tarafından yönetilen Saffariler Sistan’da hüküm sürmüş bir hanedandır. Bu hanedan 867 de Yakub b. Leys adında bir Saffar (bakırcı) tarafından kurulmuştur. Bu nedenle bu hanedana Saffariler adı verilmiştir. (Haig, 1997: 59).

4 Sistan günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan sınırları içinde kalan tarihî bölgedir. Sistan, Hudud’ul Alam’da şöyle tarif edilir; “Ana yeri Zarang (Zereng) olarak adlandırılan bölgede/kasabada etrafında, içi su ile dolu hendeklerle çevrili bir kale bulunur. Bu su da kendiliğinden çıkıp gelir. Kasabanın ve içindeki evlerin içinde kanalları vardır. Bu kanallarda su dolar. Kasabanın 5 ana kapı vardır. Ara sokak/kenar mahalle/varoşlar bir duvarla çevrilir ve 13 kapıya sahiptir. Bölge/kasaba sıcak bölgede bulunur ve burada asla kar yağmaz. Halka ait yel değirmenleri bulunmaktadır.” (Hudud al-Alam: 110). Başka bir kaynaktan ise Zarang ve Sistan’ın farklı yerler olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bu konuda Seyyad Rasool Mevsuvi; “Pek çok bilim adamı, tarihçi, coğrafyacı ve Sistanolog’un Zarang şehrinin ile Sistan şehrinin eş tuttuğu görülmektedir ancak Sistan şehri ve Zarang şehri birbirinden tamamen farklı, bağımsız ve ayrı birer şehirlerdir. Zereng şehri Hicri-Kameri dördüncü yüzyılın ikinci yarısında siyasi prestijini ve merkezietini kaybettiğinde yerini Hicri Kameri dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Sistan’a bırakmıştır” ifadelerini kullanır (Mevsuvi, 1393: 121); Yine Sistan’ın başkenti Zerenc’de darphaneler bulunuyordu (Marazi, 1998: 909).

5 Sistan Bölgesini 393 (1003) yılında Gazneli Mahmud Gazneli topraklarına kattı. Sistan’da hem Sebük Tegin hem Gazneli Mahmud adına basılmış sikkeler günümüze ulaşmıştır. Leşker-i Bâzâr şehrinin Sebük Tegin (977-997) tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir (Özgülüdenli, 2009: 274).

6 Tarih-i Sistan, müellif ya da müellifleri bilinmeyen, Farsça kaleme alınmış bir eserdir. Sistan’ın kuruluşundan 725/1324-1325 yılına kadar şehrin siyasi yapısı, kültürel birikimi, coğrafi konumu ve iktisadi sistemi eserin konusunu teşkil etmektedir. Sistan’ın İslâm öncesi ve İslâm sonrası durumunu anlatması bakımından şehir-bölge tarihçiliği alanında yazılmış değerli eserlerden biridir. Bu eser Vural Öntürk tarafından “Tarih-i Sistan Adlı Eserin Tercüme ve Tanıtımı” başlığıyla Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak 2006 yılında çalışılarak bilim dünyasına kazandırılmıştır (Tarih-i Sistan; Öntürk, 2006: 1-387).

dayanamayan Emir Halef, barış teklifinde bulunarak 100.000 dirhem tazminat ödemeyi, onun adına sikke basıp hutbe okutacağına söz vermiştir. Nitekim yapılan barış anlaşmasına müteakip Sultan Mahmud buradan ayrılmıştır (Merçil, 2009: 464; Raza, 2006: 1299).

Taraflar arasında barışın sağlanmasıyla babasına karşı çıkan Emir Tahir, Sistan'lı askerleriyle Gazneli ordusuna karşı bir gece saldırısı planlamışsa da onun bu planı Emir Halef tarafından sezilerek engellenmişti. Emir Halef'in oğlunun planına müdahalesi baba ve oğul arasındaki ilişkilerinin bozulmasına yol açmış, Tahir'in babasına karşı isyan etmesine sebebiyet vermiştir.⁷ Bir taraftan Emir Halef'in oğluna karşı zalimce tavırları diğer taraftan da Sistan ordusuna ve halka karşı yaptığı olumsuz davranışlarından rahatsız olan Sistanlılar ona karşı ayaklanmışlardır. Bu isyan hareketi sadece ahali ile sınırlı kalmayarak Emir Halef'in etrafında yer alanlar arasında da bir korku ve nefrete yol açmıştır (Merçil, 1989: 28; Raza, 2006: 1300).

Tarih-i Sistan'dan nakl edilen ifadelerle göre Tahir'in ordusu ve ayyarlarla birlikte şehrin kapılarını kapatan Sistan halkı, Emir Halef'ten çekindiklerinden Sultan Mahmud'a biat edeceklerini ve de şehri ona teslim edeceklerini bildirmişlerdi. Bu gelişmelerin ardından ordu da görevli bir komutan olan Ebu Sâid'in Dâr-ı Taâm surlarına bir davul getirip vurmasıyla Sistan halkı, Sultan Mahmud adına sloganlar atmaya başlamıştı. Bütün bu gelişmelerin neticesinde Sistanlılar, Tahir b. Zeyneb'in önderliğinde Sultan Mahmud'a şehri tamamen ona teslim ettiklerine dair bir mektup göndererek onu kendi hükümdarları olmaya davet etmişlerdi. Bu davetin ardından Sultan Mahmud, ayyarların ile şehir halkının duygu ve tutumlarını değerlendirmek için Abdullah Malul adıyla da tanınan Hasan b. Abdullah Kari buraya elçi olarak görevlendirmişti. Hasan b. Abdullah'ın Sistan'a gelmesinin ardından Emir Tahir b. Zeyneb sultanın yanına bizzat gitmiş ve Emir Tahir'in ölmesine müteakip Emir Halef'in kendi elleriyle devleti yok ettiğini belirtirken oradaki mevcut durumun sebep olduğu ortama dair kendisine malumatlarda bulunmuştur. Sultan Mahmud tüm bu gelişmelere ve Tahir b. Zeyneb'in ifadelerine güvendiği gibi ona hilat da vererek Galagus/Kabci ile birlikte bin kişilik bir orduyu da Sistan'a göndermiştir. 1002-1003 yıllarında yaşanan bu gelişmeler esnasında Emir Halef ise Tak Kalesinde gücünü toparlamaya çalışmaktaydı (; Stem, 1971: 350; Tarih-i Sistan, 1381: 330).

Gazneliler, Sistan'a yönelip 1002 yılında buraya ulaştıklarında Ebû Leys b. Ebû Câfer b. Ebû Sehl b. Ebû Zerenci komutasındaki askeri birlikler, Dâr-ı Taâm Bölgesi'nde devamlı keşif seferlerini sürdürmekteydi. Bu keşifler Emir Halef'e beklediği fırsatı vermiş olup Gazneli askerlerinin bir anlık zaafından istifade edip kaleden çıkarak bazı Gazneli askerleri ile birlikte Ebû Leys'i ele geçirip kaleye geri dönmüştü. Kaynaklarda Emir Halef'in kaleye geri döndüğünde yakalananların hepsinin öldürülmesine dair emir verdiği de kaydedilmektedir (Raza, 2006: 1300; Stem, 1971: 351). Yaşanan bu gelişmelerin ardından Sultan Mahmud kendisi için kaçınılmaz olan bu fırsatı değerlendirip Keş üzerinden Sistan'a yönelmiştir. Emir Halef ise onun kendine doğru geldiğini haber aldığı vakit etrafı derin ve hendeklerle çevirili Tak Kalesine çekilmiştir. Kaynakların ifadesine göre Sultan, bu kaleyi kuşatmaya başlamış ve kalenin çevresindeki hendeğin doldurulmasını emretmişti. Gazneli ordusu kaleden atılan taşlara ve üzerlerine yağmur gibi yağın oklara rağmen kazılan hendekleri geçmişlerdi. Fillerin şiddetli saldırısına direnemeyip kırılan kale kapılarına hücum eden Gazneli ordusuna karşı koyamayan Emir Halef netice itibarıyla (12 Sefer 393) 1003 yılında kaleyi teslim etmek zorunda kalmıştı (Merçil, 1989: 28; Raza, 2006: 1300; Bayur, 1987: 140) ⁸

Kaynakların ifadelerine göre;

"...kaleyi teslim eden Emir Halef Sultan Mahmud'un huzuruna gittiği vakit onun ayaklarına kapılarak af dileyerek ona pahalı hediyeler ve inciler takdim etmişti. Sultan Mahmud ise onun hayatını bağışladığı gibi bütün servetini muhafaza etmesine izin vermiştir. Onun canını bağışlayan Sultan, Halef'e nereye sığınmak istediğini sorduğunda Emir Halef, Cüzcan'a iltica başvurusunu ifade edince Sultan Mahmud onu Horasan'a göndermişti". (Stem, 1971: 352).

Böylelikle Saffari hanedanından Emir Halef'in Sistan'daki hâkimiyeti sona ermişti.

1002-1003'de Sistan bölgesinin idaresini Hâcib Kabci'ye veren Sultan, Ebu Ali Şad'ı şehrin ileri gelenlerin tavsiyesi ile baş yöneticilik görevine atamış ve Gazne'ye dönmüştür. Böylelikle Sultan Mahmud'u Mayıs 1003 yılına kadar bölgeye sevk ettirecek herhangi bir problem yaşanmamıştır. Ancak Hindistan seferleri ile meşgul olduğu süre zarfında Sistanlılar, Emir Halef'in kızı tarafından torunu olan Ebu Bekr Abdullah idaresinde yeniden ayaklanmışlardı (Merçil, 1989: 29).⁹ Yaşanan bu ayaklanmayı bastırma maksadıyla düzenlediği Hindistan seferinden geri dönen Sultan Mahmud'a bu sefer esnasında kardeşi Nasr, Emir Altuntaş ve Ebu Abdullah et-Tai de refakat etmekteydi. Sultan Mahmud, Ekim 1003'de Kurban Bayramı'nı Halefabad'da geçirdikten sonra Sistan'a doğru harekete geçmiştir. Asiler onun geldiğini öğrendikleri zaman müstahkem Erk Kalesine sığınmışlardı. Kaleyi kuşatmaya başlayan sultanın ordusuna asiler karşı koymaya çalıştırlarsa da başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ancak isyancıların asiliklerine son vermek isteyen Sultan Mahmud, gece

7 Emir Halef'in Halef oğlu Tahir ile anlaşmazlığı Tarih-i Sistan'da şu şekilde anlatılır; ... Emir Halef Emir Tahir'in ve Sistan ordusunun Sultan Mahmud'a ani karşı bir gece baskını yapacağıni düşünmekteydi. Ancak onlar kendi hazırlıklarını tamamlamak için geciktiklerinde Sultan o bölgeden ayrıları epey bir zaman geçmişti. Netice itibarıyla de babasının kendisini cezalandıracağından endişe duyan Emir Tahir ona karşı bir isyan hareketi başlatmıştır. Emir Tahir babasına ait olan orduya ve ordudaki en mühim işlevi gören fillerini ele geçirmesinin akabinde önce Kirman'a ardından Fars'a geçmişti. Bu kaçış esnasında hiç kimse onun yoluna engel koymadı. Emir Halef ise yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından Sultan Mahmud'un ordusuna erzak temin eden insanların ürünlerinin yakılmasına dair emir verdi. Kaynaktaki ifadeye göre "Allah'ın kudretiyle o sene diğer yılların aksine bir hasat elde edildi ki zengin fakir tüm herkesin cebine mann girdi ve herkes maddi anlamda rahatlayıp zenginleşti. Bu gelişmeler yaşanırken Sistan halkına, toplumun önde gelen şahıslarına ve ayyarlarına sinirlenen Emir Halef Tak Kalesine gitmiştir. Burada iken Ebû Bekr Nehî dışında kimse onu ziyaret etmeye cesaret dahi edemedi. Ramazan ayının tamamını bu kaleden geçiren Emir Halef Kurban Bayramı'na kadarki süreç içerisinde şehre gelip gitmeleri olduysa da bu süreç çerisinde Emir Tahir babasına karşı ordusunu, ayyarları ve şehir eşyalarını beraber Tak Kalesine saldırmıştır. Taraflar arasında gerçekleşen mücadelelerin ardından Sistan'a dönen Emir Tahir'in yanına elçiler gelmiş ve ikili arasında barış görüşmeleri için gidip gelmişlerdi. Netice itibarıyla de babasına sunacağı birkaç hizmetli ile gitmesi için elçiler tarafından ikna edilen Emir Tahir kale kapısına gidip babasına saygıda bulunduktan sonra kale kapısının ardına gizlenmiş olan Emir Halef iki Habeşli en iyi savaşçıları Tatabuy-ı Mehtarını ve Tatabuy-ı Kehtarını tarafından yakalanarak hapsedildiyse de 21 Mart 1002 de hapiste öldü" (Öntürk, 2006: 311; Tarih-i Sistan, 1381: 326).

8 Tarih-i Sistan'da Sultanın Emir Halef ile ilk karşılaşması şu şekilde anlatılır; "...Ordusunu Sistan'dan gelen halk ve şeyhlerle güçlü bir hale getiren Sultan Mahmud ardından kaleyi parça parça ele geçirmesine müteakip kalenin merkez surlarına yönelmiş buraya saldırı da bulunmuştu. Ordusuna meydana gelen zayıflamayı ve de Sistan halkıyla birlikte şehrin önde gelenlerinin Sultan Mahmud ile anlaşmasını fark eden Emir Tahir barış istemek mecburiyetinde kalmıştır. Barış talebine Sultan Mahmud ona şu şekilde bir cevap vermiştir: "Nasil istersen öyle gel ve hiç kimse ne senin servetine ne de halkına dokunmayacak. İstediyin bir yer seç seni oraya göndereyim. Çünkü Sistan halkı sen onların içinde kaldığın sürece huzur bulmayacak. Ben senin başına sorun açmadım aksine ne ettiyen sen kendine ettin. Artık sen bu olanlar karşısında ne yapabilirsin ki?" şeklinde bir cevap vermişti. Bu gelişmelerin ardından 21 Aralık 1002 gecesi akşam namazı esnasında Emir Halef yanındaki âlimler ve zahitleriyle(sofular) pamuktan bir elbise ve başında ise bir sarık ile kaleden inerek teslim olmuştu" (Tarih-i Sistan, 1381: 330).

9 Tarih-i Sistan'da bunların ayaklanması ile ilgili şu cümle kullanılır; "...Emir Halef'in kızının oğlu Ebû Bekr-i Abdullah ve hâcib Ebû'l Hasan ayyarları ve Sistan halkını topladılar. Onlar bir davul bulamadılar böylece büyük taşları alıp vurmaya başladılar ve Ebû Bekr lehine slogan atırlar. Şaristân'ı ele geçirip Kabci'ye karşı yürüyünce Kabci, ordusu ile birlikte gece yarısı şehirden kaçıp Kerkeng'e ve Miyar tarafına geldi. Emir Ebû Bekr Erk hisarına girip karargâhını kurdu. Halk onun etrafında toplandı ve hutbe cuma günü onun adına okundu (Öntürk, 2006: 318; Tarih-i Sistan, 1381: 332).

karanlığından faydalanarak hücumla geçip kalenin istihkâmlarını ele geçirmeye muvaffak olmuştur. Netice de onları istihkâmlar üzerinde gören asiler paniğe kapılmış ve kaleye giren Gazneli askerleri onların pek çoğunu yakalayıp hayatlarına son vererek cezalandırırken, Sistan bir kez daha itaat altına alınmıştır. Buranın itaat altına alınmasına müteakip bölgenin güvenliğini sağlayarak buranın idaresini kardeşi Nasr'a bırakan Sultan Mahmud, 24 Ekim 1003 Gazne'ye dönmüştür (Bayur, 1987: 140; Merçil, 1989: 29).

Sistan'da güvenliği sağlayan Sultan Mahmud, Gazne'ye döndükten kısa bir süre sonra yarıda bıraktığı Hindistan seferlerine devam etmek üzere tekrar harekete geçmiştir. Sultan Mahmud, 1 Ekim 1004 yılında Kabcî'yi tekrardan Sistan emirliğine getirirken hutbeyi onun adına okutturmuştu. Muhammed b. Ebû Hafs b. Kilane ise Kabcî'nin amili olarak burada göreve getirilmişti. Ancak Sistan'da yeteri düzeyde başarılı olamayan Kabcî'nin yerine bu defa Hâcib Behiştî tayin edilerek hutbe onun adına okunmuştu. O da başarılı bir yönetim sergilemeyince Hâcib Behiştî de Şubat-Mart 1006 yılında görevinden azledilerek yerine Kalyan ailesi tayin edilmişti. Kalyan ailesi olarak kaynaklarda adı geçen bu kişiler Ebû Hafs, Ebû Nasr, Ebû Ahmed ve Ebû'l Kâsım Muhammed b. Hafs'ın oğulları idi. Yöneticilikleri bakımından kaynaklarda zalim olduklarına değinilen bu kişilerin yönetiminde Sistan harabeye dönmüştür. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra 1009-1010 yılında Sistan'da buğdayın azalması sebebiyle bir kıtlık yaşanırken buğday fiyatı 240 dirheme yükselmiştir. Kıtlığın yaşattığı bu süreç halk arasında da huzursuzlukların başlamasına sebebiyet vermiş ve bu gelişmelerin ardından Mayıs-Haziran 1010'da Hâce Emid Ebû Mansur Hafî, Emir Nasr adına Sistân'a tayin edilmişti. (Tarih-i Sistan: 332 vd)¹⁰ Buraya tayin edilen Hâce Emid Ebû Mansur Hafî problemlerin giderilmesi için çalışmalara başlamıştı.

1010-1030 yılları arasında Sistan'daki durum Tarih-i Sistan'da şu şekilde ifade edilmektedir:

"...Hâce Emid Ebû Mansur Hafî Sistan'a geldiğinde öncelikli iş olarak yaşanan kıtlığı ve ekonomide meydana gelen tahribatı çözmek için harekete geçti. Ebû Hafs ve oğulları hakkında tahkikat işlemi yaptıktan sonra onları hapsedirip servetlerini alı koydu. Sistan'daki kötü gidişatı çözmeye çalışırken bir taraftan da 1010-1011 yılları arasında yaşanan salgın hastalık sebebiyle pek çok insan hayatını kaybetti. Yine 1014 senesinde ise Sistan'da şiddetli bir kar fırtınası yaşanmış ve bunun neticesinde ise pek çok hane yıkılmış, meyve ağaçları ve ekinlerin pek çoğu kurumuştur." (Öntürk, 2006: 320; Tarih-i Sistan: 335).

Netice itibarıyla Sistan'daki kötü gidiş durdurulmadı.

"...Yasalara son derece de riayet eden ancak sert bir mizaca sahip olan Ebû Mansur'un Sistan'daki hâkimiyeti esnasında pek çok isyan da meydana gelmişti. Ebû Leys Ebû'l Kasr b. Melik ve Tâhir b. Muhammed b. Ahmed b. Tâhir b. Hudaş gibi o dönemin güçlü ailelerinden bu ikilinin isyanı dışında pek çok isyan daha meydana gelmişti. Ebu Mansur bu iki isyanı bastırmak için mücadele etti ve ikilini nihayetinde yakalatarak öldürmüştü. Ancak bu iki büyük isyan yeni halledilmişken bu defa da Nasr b. Muhammed Kazin başkaldırmış isyan etmişti. Bu isyanı bastırma da kendisini tutuklayamayınca bu durum onun görevden azledilmesine giden süreci başlatmıştı. Emir Nasır b. Sebük Tegin'in vefatına müteakip Sultan Mahmud 1027-1028 senesinde Hasenek-i Nişaburi'yi Sistân'a problemlerin halledilmesi tayin etmişti. O Sistân'a geldiğinde yanında Aziz Fuşancı de bulunmaktaydı. Haziran 1027 cuma günü Hasenek-i Nişaburi Sultanın emriyle Ebu Mansur'u görevden uzaklaştırıp yerine Aziz Fuşancı'nin tayin edildiğini bildirmişti. Ebu Mansur da tutuklanmasının ardından bir yıl sonra hayatını kaybetmişti. Sistan yönetimine tayin edilen Aziz Fuşancı döneminde de sıkıntılar yaşanmaya devam etmiştir. Kasım-Aralık 1027 yılında buğday fiyatları yeniden artış göstermiş olup buğdayın bir keylinin değeri 7 dirheme yükselmişti. 1029-1030 yılında Sistan'da yaşanan şiddetli dolu fırtınası burada ağır tahribata sebep olmuştu. Aziz Fuşancı döneminde halk sıkıntılı bir dönem geçirmişti." (Tarih-i Sistan, 335 vd.; Öntürk, 2006: 320 vd.).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Sultan Mahmud, 29 Nisan 1030 yılında vefat etmişti (Cüzcani: 23; Füzuzani, 155; Göksu & Güneş, 2014: 61).

Sultan Mahmud'un vefatının ardından Gazneli tahtındaki problemler dönemin ardından Mesud, Sultan olarak tahta geçmiştir (İsemi: 58; Husain & Qureshi, 1960: 111). Bu dönemde Sistan'da Aziz Fuşancı'nin şehirde çıkan isyanları bastırıp ayyarların liderlerini yakalayıp şehrin ileri gelenlerinin de ekonomik değerlerine el koymasının ardından 22 Mayıs 1034'te Ebu'l Fazl, Sistan vekili olarak tayin edilmişti. O, 1035-1036 tarihleri arasında burada vekâleten yönetim görevini sürdürdü. Bu zaman diliminde Gazneli Devletini genel manada rahatsız eden Türkmen olayları Sistan'ı da zor durumda bırakmıştı. O, vekâleten yürüttüğü Sistan yönetimini Ebu Sâid Cimertî'ye ve ortaklık için Ebu Sa'd-ı Kûhistanî'ye devrettiyse de onlar da Türkmenlerin saldırılarına karşı koyamamışlardı. Ebu Sa'd-ı Kûhistanî Birinc'e kaçsa da yakalanıp öldürülmüştü. Emir Ebu'l Fazl ise kalede hapsedilirken 4 Eylül 1037 tarihinde Ebu Sa'd Cimertî buradaki faaliyetleri ele alınca bu durum sultan tarafından hoş karşılanmamıştır. 1037 yılında Sistan yönetimi için saraya davet edilen Ebu'l Fazl'a buranın hâkimliği resmen tahsis edilse de O'da Türkmen saldırılarına karşı koyamamıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken bu coğrafyanın adeta kaderi haline gelen tabii afetler de Sistan halkı ve yönetimini zor durumda bırakmıştı. 1037'de Kendek Bendi yıkılınca taşan suların altında kalan "Dar-ı Kerkuy" zarar görmüş ve yine 1038'de ekinlerden istenilen düzeyde verim alınamayınca kaynaklarda da bahsi geçen *bireşeğin yükü ağırlığındaki buğdayın fiyatı 130 dirheme* yükselmişti. 1038'de yaşanan en önemli bir diğer gelişmede Sistan'da problemler çıkaran isyancı Ebu Amr b. Ebu Leys'in oğulları ile ittifak yapan Ebu Tacir'in yakalanmasıydı. Bu kişi devlet idaresine olumsuzluklar yaratmaktaydı. 1040'ta Gazneliler, Dandanakan Savaşı arifesinde iken Ebu'l Fazl, Şaristan'ı çevreleyen duvarların onarımını tamamladıysa da Türkmenlere karşı direnç gösteremedi. Bu dönemde Ahmed b. Tahir'in de Türkmenlerle ittifakı Gazneli idaresini zor durumda bırakmıştı. Netice itibarıyla de Sistan, Selçukluların Gaznelilere karşı kazandığı Dandanakan Savaşının ardından 1040-1041'de Selçuklu hanedanından Ertaş tarafından zapt edilmiş ve Ertaş, hutbeyi Selçuk Bey'in oğlu Mûsâ Yabgu adına okutturmuştu (Barthold, 1990: 323; Gök & Coşkun, 2014: 19; Göksu, 2011: 296; İbnü'l-Cezvi, 2014: 7; Kafesoğlu, 1997: 362; Turan, 1993: 109). Sultan Mesud'un 1041'de ölümünün ardından Sultan Muhammed tahta geçtiyse de Mevdud onu ortadan kaldırıp Gazneli idaresinin yeni sahibi olmuştur. Sultan Mevdud,

¹⁰ Sultan Mahmud Nişabur valiliği ve Horasan Emirliğine ilave olarak bu bölgeyi de kardeşi Nasr'ın idaresine bırakarak Gazne'ye dönmek üzere harekete geçti (24 Ekim 1003). Nitekim Ramazan 396/Haziran 1006'da Sistan'da hutbe Sipehsâlâr Emir Nasr b. Sebük Tegin adına okundu (Merçil, 2011: 459-473); Gazneliler'de de ordu kumandanı için sipehsâlâr unvanı kullanılmış, Nasr b. Sebük Tegin ve kardeşleri Mahmud ve Yusuf gibi hanedan mensupları sipehsâlâr olarak tayin edilmiştir. Gazneliler devrinde sipehsâlâr bir eyalet idaresinde hem orduların başkumandanlığını hem de valilik görevini bir arada yürütmekte, bulunduğu bölgede kendi adına hutbe okutabilmekteydi. Nitekim Nasr b. Sebük Tegin adına Sistan'da hutbe okunmuştu (Merçil, 2009: 259)

devleti yeniden diriltmek ve kaybetmiş olduğu toprakları tekrar kazanma arzusu taşıyordu. Bu bağlamda Sistan'da yaşanan gelişmeleri de yakından takip etmekteydi (Habib, 1970: 105; Öntürk, 2006: 323; Tarih-i Sistan: 339).

Sistan'da Selçuklu idaresinden memnun olmayan bazı gruplar Sultan Mevdud'dan yardım talebinde bulunarak şehri yeniden Gazneli idaresi altına almalarını talep etmişlerdi. Bu taleplere olumlu cevap veren Sultan Mevdud onlara askeri destek sağlamıştı. Ancak Sistan şehrinin önünde Kaymaz el-Hacib önderliğinde konaklayan bu orduya, Selçuklular adına Sistan'da yönetimi sürdüren Ebu'l Fazl mahiyetindeki askerleriyle onların üzerine yürümüş ve 1041'de onları mağlup etmişti. Yaşanan bu mağlubiyete rağmen Sultan Mevdud'un Sistan'ı tekrardan elde etmeye yönelik ümitleri onun zihninde daima yaşamaya devam etmişti (Tarih-i Sistan, 1381: 342).

Bu dönemde Sistan'da bulunan kendi taraftarlarına gizlice mektuplar yollayan ve buraya tekrardan hâkim olmak isteyen Sultan Mevdud'un teşebbüsünü öğrenen Ebu'l Fazl, bölgedeki Gazneli taraftarı grupların ileri gelenlerini tutuklamıştır. Mevdud, bu tutuklamaları haber alınca buraya hemen yeni bir ordu sevk ettirmişti. Kaymaz tarafından idare edilen bu ordu, 2.000 atlı ve 10.000 yayadan müteşekkildi. 20 Mart 1042 tarihinde Sistan önlerinde meydan gelen savaşta bu defa galip gelen Sultan Mevdud'un askerleri olmuştu. Bu mağlubiyetin ardından Zerenc Kalesi'ne geri çekilmek mecburiyetinde kalan Ebu'l Fazl'a yönelik saldırılar burada da devam ederken Gazneliler bu kaleyi dört ay boyunca kuşatma altına almışlardır. Netice itibarıyla Gazneli kuvvetleriyle baş edemeyeceğini anlayan Ebu'l Fazl, o sırada Horasan'da bulunan Selçuklu Ertaş'tan yardım talep etmiş ve kendisinin geleceğinden kimsenin haberi bile olmayan Ertaş'ın 21 Temmuz 1042'de bir sabah vaktinde aniden ordusuyla şehrin önlerine gelmişti. Ertaş'ın gelmesiyle taraflar arasında başlayan mücadelede Ebu'l Fazl ve şehir halkının dışarıya çıkıp Selçuklu kuvvetlerine destek olmalarıyla savaşın seyri değişirken Gazneliler çok sayıda kayıp vererek geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardı. Başarısız olan Gazneli birliklerinin komutanı Kaymaz yanında kalan az sayıda askeri birlikle Büst şehrine çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Ancak bu mağlubiyeti kabullenmeyen Sultan Mevdud, önemli kumandanlarından Tuğrul idaresinde yeni bir orduyu Sistan üzerine sevk edecektir. Büst şehrinde mahiyetindeki 2.000 kişilik ordu ile geçen Tuğrul, yol güzergâhları üzerindeki Ebu'l Fazl'ın kardeşi Ebu Nasr'ı esir almışlardı. 1043 başlarında Sistan şehrine gelerek orada halktan pek çok kişiyi öldürüp şehirde yağma faaliyetinde bulunan Tuğrul ile Ebu'l-Fazl arasında mahiyeti kesin olarak bilinmeyen bir barış anlaşması yapılmıştı. Her ne kadar Gazneliler buradaki mücadelede başarılı oldularsa da Sistan yönetimi yine de Selçukluların kontrolünde kalmıştı (Merçil, 1989: 79vd). Tarih-i Sistan'da *Sultan Mevdud'un buradaki tahribatına yönelik "Dâru'l Küfr"de dahi uygulanmayacak işler yapıldığı* ifade edilmektedir (Tarih-i Sistan, 1381: 343).

Kaynakların verdiği ifadelere göre Sultan Mevdud'un vefatının ardından her ne kadar sağlığında oğlu Mesud'un tahta geçmesini vasiyet ettiği belirtilse de devlet erkânı Ebu'l-Hasan Ali b. Mesud'u tahta çıkarmıştı. Gazneli emirleri onun gücünden çekindiklerinden kırk beş gün iktidarda kalan Ali b. Mesud'un saltanatına son vererek 24 Ocak 1050'de Sultan Abdürreşid'i başa getirmişlerdi. Sistan, Sultan Abdürreşid'in iktidarı döneminde de Selçukluların idaresi altında yönetilmişti. (Zeki, 2019: 165).

Abdürreşid döneminde buranın yeniden idare altına alınması için çeşitli seferler düzenlenmişti. 10 Kasım 1050 tarihinde Tuğrul Bozan tarafından Sistan'a yapılan sefer Tarih-i Sistan'da şu şekilde anlatılmaktadır:

"..Tuğrul Tak kalesine geldikten sonra Emir Ebu'l Fazl'a mektuplar göndermesinin ardından onu teslim olmaya davet etmişti. Ancak Ebu'l Fazl onun ile barış yapma niyetinde değildi. Ebu'l Fazl yanındaki mahiyeti ile birlikte savunmaya geçecekti. 5.000 Mahmudî süvarisi, 5 fil, Sistan ve Gaznelilerden oluşan 2.000 piyade ve onlarla birlikte Ebu Mahmud b. Asker'in saldırısına ve tüm hilelere rağmen kaleyi ele geçiremeyen Tuğrul tam donanımlı 1.000 kişiden müteşekkil süvariler seçip gizlice şehrin kapısına ulaşmıştı. Bu esnada Musa Yabgu Tuğrul'a karşı savaşmak için Herat'tan Sistan'a doğru harekete geçmişti. Musa Yabgu'nun gelişini haber alan Tuğrul ona karşı pusuda beklemiş ve davul seslerinin gelmesi üzerine bu durumu sorgulayan Tuğrul ardından dışarıya çıkmıştı. Ebu'l-Fazl da Yabguyu karşılamak amacıyla nehrin kıyısına giderek onun şehre girmesi için davette bulunmuştu." (Tarih-i Sistan, 1381: 347).

Bu gelişmeler yaşanırken şehre girerek halka seslenip haykıran Tuğrul Bozan, Musa Yabgu karşısında mağlup olup Gazne'ye geri dönmüştür. Kırk günlük iktidarı sonrasında öldürülen Abdürreşid, iktidarının ardından Sistan'da Selçuklu hâkimiyeti tamamen kalıcı hale gelmiştir (Zeki, 2019: 169).

Sonuç itibarıyla Horasan coğrafyasında stratejik bir noktada yer alan Sistan kadim bir yerleşim tarihine sahip olup Pers, Part, Sasaniler, Arap-İslam orduları, Tahiriler, Saffariler ve Samaoğulları Devletleri başta olmak üzere pek çok hâkimiyetin gelip geçtiği kendisinden izler bıraktığı bir bölgedir. Bu hâkimiyetlerin her birinde ayrı bir refaha kavuşan Sistan da Gaznelilerin ilk faaliyetleri dolaylı olarak Samanoğulları vasıtası ile başlasa da bölgede kalıcı hale gelmeleri Sultan Mahmud ile birlikte olmuştur. Gazneliler, Sistan'ı halkı ve kendi yöneticilerine karşı her türlü baskıyı yapan Saffari Emiri Halef'ten devralmışlardır. Sistan'daki Emir Halef'in kötü idaresi ile halkın yaşadığı sıkıntılar ve ahalinin Gaznelileri buraya daveti, onların buradaki hâkimiyetini kolaylaştırmıştır. Birkaç defa bu bölgeye seferler düzenleyen Sultan Mahmud, bölgede düzen tesis ettiyse de göreve getirilen yöneticiler onun adına mutlak bir başarı sağlayamamışlardı. Gazneli idaresine geçen Sistan'da zaman zaman isyanlar çıkmış belli dönemlerde kıtlıklar yaşanıp salgın hastalıklarda yaşanmıştı. Bu gelişmeler devleti ve halkı zor durumda bırakmıştı. Sultan Mesud döneminde de yaşanan bu isyanlar ve diğer tabii felaketler devam etmişti. Bu dönemde Gazneli devletine etkisini fazlaca gösteren Türkmen olayları, devleti ve kendilerine bağlı Sistan'da da birtakım olayların meydana gelmesine sebebiyet vermişti. Sultan Mesud döneminde 1040 Dandanakan Savaşı sonrasında Selçuklu idaresine geçen Sistan'da kötü gidişi durdurmak isteyen Mevdud, bir taraftan devleti toparlayıp düzeni tesis etmek ile uğraşırken diğer taraftan da orada bulunan kendi taraftarları ile de gizlice irtibat kurma yoluna gitmişti. Bu tehlike Selçuklu kuvvetlerince önlenmiş ve Sistan idaresi Gazneli Abdülreşid Dönemi ile tamamen Selçuklu idaresi altına girmiştir. Bu derecede mühim bir konuma sahip bulunan Sistan, tarihin ilerleyen dönemlerinde de önemini korumaya devam ederken günümüzde de İran ve Afganistan sınırları içerisinde yer alan coğrafyasıyla bölgenin kalpgâhi olma özelliğini muhafaza etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Barthold, W. (1990). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*. (çev. H. Dursun). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan Tarihi-I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bosworth, C. E. (2000). "Sistan and Its Local Histories". *Iranian Studies*, 33 (1-2). [Crossref]
- Bosworth, C. E. (1375). *History of Ghaznavids*. (çev. H. Anuşe). Tarih-i Gaznaviyan. Müessesat-ı İntişarat-ı Emirkebir.
- Cüzcü. *Tabakat-ı Nasırı I. Tsh. Abdulhay Habibi*. 1342. İntişarat-ı Encümen-i Tarih-i Afganistan.
- Duman, A. (2000). "Gazneliler Hanedanlığında Bir Vefa Örneği: Buğracık b. Cuk / Karabeckem". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48.
- Durak, N. (2013). *Geçmişten Günümüze Afganistan'da Türkler*. Yeni Türkiye-Türk Dünyası Özel Sayısı II. Yeni Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Durak, N. (2000). *Hindistan'ın Kuzeyine Yapılan Seferler*. Asam Yayınları.
- El-Utbi. *Tarih-i Yemini*. (1345). Farsça Çev. Curfedakani. Tercüme-i Tarih-Tarih-i Yemini. ed. J. Shuar.
- Reşidü'd-Din Fazlullah Camiü't-Tevarih Selçuklu Devleti (Zikr-i Tarih-i Ali Selçuk). 2014. Çev. Göksu. E. & Güneş, H. H., Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Seyyid Ebü'l-Kasım Furuzani. (1384 /1964) *Gazneviyan Ez Peydayiş Ta Furupayeşi*. Semet Yayınları.
- Gök, H. İ. & Coşkun, F. (2014). *Tarih-i Ali Selçuk Anonim Selçukname*. Atif Yayınları.
- Göksu, E. (2011). "Tarih-i Güzideye göre Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Tuğrul Bey Dönemi". *History Studies* 3(1).
- Günay, U. T. (2007). *Türklerin Tarihi Geçmişten Geleceğe*. Akçağ Yayınları.
- Günay, Ü., & Güngör, H. (2007). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. Berikan Yayınevi.
- Habib, M. (1970). *Sultan Mahmud of Ghazni*. Aligarh Muslim University Press.
- Haig, T.W. (1997). "Saffariler", *MEB İslam Ansiklopedisi*, X.
- Hudud Al-Alam. (1937) *The Regions of the World' A Persian Geography 372 A.H.-982 A.D*. Luzac & Co.
- Husain, M., & Qureshi, İ. (1960). *A Short History of Hindo-Pakistan*. University of Karachi.
- İbnü'l-Cezvi, *El-Muntazam Fi Tarih-i Ümem*. Seçme, tercüme ve değerlendirme; Sevim, A. (2014) *El-Muntazam Fi Tarih-i Ümem'de Selçuklular*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İsemi. (1938). *The Fütuh-us Selatin or the Sahanama of Medieval India of İsamî*. (çev. A. M. Husain). Educational Press.
- Kafesoğlu, İ. (1997). "Selçuklular". *MEB İslam Ansiklopedisi*.
- Marazi, H. (1998). "Sistan's Transition to Islam in Historical Perspective". *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 59.
- Merçil, E. (2009). "Safariler". *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVII.
- Merçil, E. (1989). *Gazneli Devleti Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Merçil, E. (2009). "Sipehsâlâr". *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVII.
- Merçil, E. (2011). "Sipehsâlâr II Gazneliler". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XXVI(2).
- Mevsuvi, R. (1393). *Sukut-ı Zerng; Zuhur-u Şehri Sistan*. Du Fasilname-yi Pejuheşname-yi Tarihha-yi Mahalli-yi İran, Payiz/Zemistan.
- Milani, A. (2015). Military and Army Department of Ghaznavid Dynasty. *Research Journal of Recent Sciences*, 4(10).
- Muhammed Nazım. (1378) *Hayat ve Evkaf-ı Sultan Mahmud-ı Gaznevi*. İntişarat-ı Miyvend.
- Öntürk, V. (2006). *Târih-i Sistân Adlı Eserin Tercüme ve Tanıtımı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgüdenli, O. G. (2009). Sistan, *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXXVII.
- Rapson, E. J. (1955). The Seythiamand Parthian Idvaders, *The Cambridge History of India I*. Cambridge Press.
- Raza, J. (2006). "Tarih-i Sistan: A Source for The History of The Early Ghaznavids". *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 66.
- Roux, J. P. (2007). *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl*. (çev. A. Kazancıgil, L. Arslan Özcan). Dergâh Yayınları.
- Sevim, A. & Merçil, E. (2014). *Selçuklu Devleti Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Siegfried, F. (1990). Sistan-eine alte Kulturlandschaft in Südwestafghanistan. *Central Asiatic Journal*. Vol.34 (1/2)
- Stem, S. M. (1971). *Yaqoob the Coppersmith and Persian National Sentiment in Iran and Islam*. (ed. C. E. Bosworth). Indian History Congress.
- Tarih-i Sistan*. (1381). (çev. M. B. Tahar; haz. F. Safai, M.Ercümeni). İntişarat-ı Kelale Havir.
- Tor, D. G. (2002). A Numismatic History of the First Saffarid Dynasty. *The Numismatic Chronicle (1966-)*, 162.
- Turan, O. (1993). *Selçuklular Tarihi*, Ötügen Yayınları.
- Usta, A. (2007). *Şamanizm'den Müslümanlığa Türklerin İslamlaşma Serüveni (Samaniler Devleti 874-1005)*. Yeditepe Yayınları.
- Yörükân, Y. Z. (2013). *Orta Çağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler*. Ötügen Neşriyat.
- Zeki, İ. (2019). "Sultan Abdürreşid Dönemi Gazneli Devleti'ndeki Olayların Temel Kaynaklara Yansımaları". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 10, 161-178.

Structured Abstract

Due to being on the migratory routes and close to the mother country, the modern-day Afghanistan and its surround which has opened its doors to various Turkish coteries and states as from the oldest periods of history has been one of the places that several Turkic tribes found a state by coming and settling in historic process, and this geography has hosted a new Turkish state which was going to be referred as Ghaznavids State (962-1186) with the Ghaznavid being the center in 10th century.

While the Ghaznavids state has been becoming the biggest power of the area by sprawling up to Afghanistan, Khorasan and North India in a little while, they have strongly made their presence felt in Sistan where is one of the key points of Khorasan. Sistan is one of the important points that Ghaznavids which has become the biggest power of the area by spreading in a little while from Khorasan up to India have domineered. Sistan, which is accepted as one of the oldest centers of the world, has set up a political, social and cultural network between east and west in each period of history under favor of its favorable geographic location. This strategic location that it has always featured the area.

Sistan, which has an ancient settlement history, has constituted the east border of Persian, Part, Baktirian Hellenes and Sasanians which are the most powerful dominances of the area. With the Islam conquests, Sistan has become a center where the Arabo-Islamic armies go toward. Sistan, which come under the rule of initially Samanids and then Saffaries respectively, has reached a big prosperity and wealth in this period. Sistan was a place where was arena between Saffaris and Samanids. This place has been counted in Samanids' land in consequence of two voyages which were implemented during the potency of Ahmed b. Ismail. The dominance processes of Ghaznavids in this place which constitute the topic of this essay has started by way of Samanids.

Sistan, where has an important geopolitical location, has come under the rule of several dominance in the historical period and although the first contacts has started by way of Samanids in the mentioned period, becoming permanent in the area has come true with Sultan Mahmud. Ghaznavids has taken over Sistan from Halef the emeer of Saffarids who has made all kind of pressure against his people and executives. With the bad administration of emeer Halef in Sistan, the distresses that people had and the invitation of Ghaznavids that people made to here has eased their dominance here. Sultan Mahmud, who has embarked on expeditions to this area a few times, has built order in the area, however, the executives who have been appointed couldn't have succeeded an absolute achievement in the name of him. In this period, Sistan has been ruled into Nasr, Sultan Mahmud's brother, then has been conducted by Ghaznavids governors. In Sistan during the administration of Ghaznavids, rebellions has broken out at time, famines has happened in particular times and it has brought along epidemics. These incidents have left the state and people in a difficult situation. After the passing of Sultan Mahmud and problematical period of Ghaznavid throne, Mesud has ascended the throne as Sultan.

The rebellions and other usual calamities has continued in Sultan Mesud period, too. The Turkmen incidents which has extremely taken effect to Ghaznavids state in this period, has caused happening of a set of incidents in Sistan where has depended on themselves and their state. Mevdud who has wanted to stop the rot in Sistan where has passed into administration of Seljuq after 1040 Dandanakan War in Sultan Mesud period, has striven for composing the state and making good order in one sense and has resorted to communicate secretly with his proponents in there on the other sense. Although some groups which aren't pleased the administration of Musa Inanc Yabgu who is from Seljuq in Sistan has requested Sultan Mevdud to come under the city to the rule of Ghaznavids again by requesting for help, this danger has been avoided by Seljuq forces.

According to expressions which resources give, Sultan Mevdud, after his death, has been remarked to bequeath that his son Mesud ascend the throne, however; ministers and top officials has enthroned the Ebu'l-Hasan Ali b. Mesud. Ghaznavid emeers has put Sultan Abdurresid in power in 24th January of 1050 by ceasing sultanate of Ali b. Mesud who has remained in power for 45 days because of abstaining of Ali b. Mesud's power. Sistan has been conducted by remaining under Seljuq in Sultan Abdurresid's potency period and although Ghaznavid Sultan wanted to revive the state again, it has come under the rule of Seljuq completely. While Sistan where has to such a degree important location has continued his importance later in history, it has preserved the property of the heart of the area with its geography where is in Iran and Afghanistan's borders at the present time.